

Теоретична ситуираност на педагогическите игрови технологии в началното училище

Ставрофорен иконом д-р Захарий Дечев

Theoretical situation of pedagogical playing techniques in elementary school: The paper distinguishes the theoretical situation and foundation of pedagogical playing techniques in elementary school as a scientific-theoretical area in the sphere of pedagogical sciences. It discusses the development of "Pedagogical playing techniques in elementary school" as a study subject in higher education institutions, connected to the university education of the modern-day student and future teacher. It outlines the conceptual idea of pedagogical playing techniques as types and the different techniques for implementing pedagogical play in the educational process in elementary school.

Key words: pedagogy, education, play, techniques, differentiating, typology, direction.

ВЪВЕДЕНИЕ

Систематизирането на различни инварианти на дейност според създадените и съществуващи педагогически условия водят до активно преобразуване и изменение на социалната и образователна среда, а за реализирането на игровия процес от съществено значение е организирането на игровото пространство. „Основание за такава типологизация дават характеристиките на играта като съзнателна и целенасочена дейност, в процеса на развитието на която се открояват определени компоненти, етапи и вътрешни механизми на построяване, за които е характерна повторемостта, последователността на протичане и операционализиране. Именно тези закономерности при развитието на играта и инвариантните ситуации, свързани с нейното формиране, построяване и разгръщане, могат да бъдат технологизирани и на тяхна основа да се разработят педагогически игрови технологии.”[1] Вероятно е възможно технологизирането на повечето сфери човешка дейност, като се започне от производствения процес и се стигне до взаимопроникващите се социални взаимоотношения. В този смисъл материалното се прескача и се прехвърля в социокултурните взаимодействия където властват правилата и закономерностите на обществената среда и социална реалност. Технологиите навлизат в педагогическото пространство в резултат на което придобиват нова трансформираност, но запазвайки устойчивата си взаимосвързаност със социалната действителност и стереотипно повтарящите се процесуални дейности в единна процедурна цялост. Такова нестихващо, импулсиращо и непрекъснато повтарящо се социално явление в живота е играта като събитие и явление и играенето като процес и действителен акт, независимо от възрастовата граница на ученика. Целенасочената обвързаност на играта със спецификата на училищното образование и педагогическите технологии очертава конкретното ѝ преминаване на ново равнище, каквото е процеса на обучение. Извършваните разнообразни учебно-практически и учебно-познавателни дейности в урока подпомагат подготовката на ученика чрез най-близка до съществуването му дейност - играта и повишават ефективността на провежданата методическа работа на учителя чрез прякото приложение на игрови технологии в учебния час. В обусловената взаимозависимост и съгласуваност на педагогическата игра с педагогическите технологии, тя съхранява своята естествена координираност на самостоятелна, самоорганизираща и автопознавателна дейност, стимулираща инициативност и емоционална въодушевеност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Педагогическите игрови технологии при своето теоретично обосноваване и класификация извеждат спецификата на притежавания и изграждащ почти универсален характер.[2] Те разкриват концептуалното схващане и технологиите на практикуване и реализиране на педагогическата игра като една от учебните

дейности подпомагащи процеса на обучение или като основна педагогическа учебно-игрова дейност в началното училище. Според Д. Димитров игровите технологии са системно изградена процесуално-структурна цялост от взаимосвързани процедури за целенасочено създаване на дейностните и педагогически разновидности на играта.[3] Необходимо е да се направи предварително разграничаване на „Педагогически игрови технологии в началното училище” в два аспекта. **Първият аспект** обхваща конструиращата научно-концептуална и стратегическа необходимост от съществуването на педагогическите игрови технологии в системата на педагогическите науки. Това е свързано с разкриващото се теоретично описание и същностна характеристика на видовете педагогическа игра за успешно и ефективно планиране, построяване и реализиране в процеса на обучение в началното училище. И със съпътстващите я формиращи технологични умения и персонафицирани способности от страна на учителя и отделния ученик при нейното правилно и практическо организиране, изпълнение, разгръщане и осъществяване според съставящите ги класификации, етапи и структурни компоненти. **Вторият аспект** ситуира педагогическите игрови технологии в началното училище като университетска учебна дисциплина. Неразривна е връзката на педагогическите игрови технологии с подготовката на началните учители като висококвалифицирани специалисти носители на позитивна духовно-нравствена ценностна система. По обясними причини в множеството научни публикации, изследвания и емпирични проучвания, свързани с игровата проблематика вниманието се насочва повече към въпроси свързани с практико-приложна страна на педагогическата игра, отколкото с нейното теоретично осмисляне свързано с педагого-технологичната и методическа подготовка на студентите бъдещи учители или към действащите начални педагози. Теоретико-технологичното разгръщане и развитие на педагогическата игра като учебна дисциплина във висшето училище разкрива закономерните инвариантни знания, умения и компетентности на педагога спрямо формиращата игрова култура и опит на малкия ученик и използваните в педагогическата практика начини, средства и методически инструментариум за реализиране на учебно-игровата дейност в учебния час.

Наименованието на педагогическите игрови технологии най-общо обхваща първо нейната научно-приложна ситуираност като педагогическа, тъй като йерархически обхваща една по-обща взаимосвързаност между дидактическата, възпитателната и методическата технологии. Названието на педагогическите технологии като игрови, насочва към планирането и реализирането на педагогическа игра от учителя и малките ученици според изучаваното учебно съдържание в учебния предмет в началното училище. Отделните технологии съдържат необходимата практико-приложна съвкупност от персонологични умения и способности за организиране и разгръщане на педагогическата игра. Педагогическите игрови технологии според горепосочените класификации са институционализиран тип педагогически технологии с ясно очертана възрастова граница на учащите и степен на образование. В този смисъл още по-ясно се откроява типологическата същност и характеристика на педагогическите игрови технологии в началните класове. Формулирането и използването на педагогическите игрови технологии в множество число по отношение на педагогическата игра не е случайно или формално. Игровите технологии са многообразни и отразяват училищната педагогическа реалност и реализация на педагогическата игрова дейност в началните класове за постигане на изведените игрова цел, игрово съдържание и игрова среда и свързаните с нея типове технологични особености за формиране на умения и опит при планиране, организиране и разгръщане на педагогическата игра. Педагогическите игрови технологии освен като диференцираност притежават и своя както отбелязахме по-горе, вътрешна типологичност, обхващаща в комплекс многообразието на отделните (единични) особености и специфика на различните

игрови технологии, обозначавани като **типова игрова технология**. Както отбелязва Д. Димитров всяка една типова игрова технология се основава и има за цел дейността или педагогическа форма на даден вид (тип) игра. Насочена е към отговорите на въпросите „как“ да се развива съответната разновидност на играта и „за какво“ и „как“ да се използва. Типовата игрова технология отразява съществените характерни, разпространени свойства на множеството от уникални конкретни реализации на дадения вид или тип игра чрез двуединния /и двупосочен/ процес на обобщаване на индивидуалното с едновременното откриване на идеята във факта, на общото значение в единичната, неповторима игра, осъществявана от дадена група в определено време и място.[4]

Разглежданата, теоретично обобщавана и систематизирана проблематика в педагогическите игрови технологии се отличава от паралелно съществуващите или идентично формулирани педагогически науки или учебни дисциплини свързани с теорията и практиката на играта като детска или педагогическа дейност. Необходимото разграничаване се налага поради обстоятелството, че някои названия на дисциплини като: „Педагогика на играта“, „Педагогика и технология на играта в детската градина“, „Теория и методика на детската игра в предучилищна възраст“, „Педагогически технологии в детската игра“, „Педагогически технологии на игрово взаимодействие в детската градина“, „Теория и методика на педагогическата игра в началното училище“, „Технология на педагогическата игра в прогимназиалния и гимназиален етап на образование“, препокриват изследователските си полета спрямо наименованието в съдържащата се обектна интенция на социалния феномен игра. Педагогическите игрови технологии спрямо предмета си на изследване „не са дидактични технологии, нито са само технологии на играта като детската дейност. Функциите им са педагогически за целите на културата: на игра, на общуване, на комуникация и творчество като процеси на взаимен духовен и практически обмен на игрови способности и игрови умения.“[5] От друга страна общата обектна действителност на научното познание отразяваща теоретико-практическата страна в педагогическата игра и противостоящата на предмета на научно познание обективна реалност в отделните научни дисциплини, влизайки в научно-изследователска и систематизаторска дейност на своята предметна ориентация с определена цел, условия и отношения, не се пресичат и покриват с дадеността и универсума на предметната научна област в педагогическите игрови технологии в началното училище, нейните педагогически цели, задачи и концептуален базис.

Педагогическите игрови технологии в началното училище съчетават и притежават свой типичен и характерен предикативен концептуален базис. В определяне на своя статус и относителна самостоятелност на събития, референти, структурни компоненти и обяснителни модели и схеми, съчетава специфично теоретичните и практикоприложни аспекти на технологиите в педагогическата игра в начално училищното обучение и възпитание, притежаващи интегративен, поведенчески, нормативен, диференциран и детерминистичен характер. **Интегративният характер** обуславя и ориентира вътрешните, същностни и закономерни връзки свързани с обекта, предмета, целите и методите на изследване на институционалните педагогически игрови технологии с другите науки и обединението на строго теоретични и практико-приложни аспекти, функции, компоненти, предписания и конфигурации, спомагащи за изграждането на концептуалния базис. **Поведенческият характер** е дълбоко вплетен и отразява игровото поведение на субектите в игровия процес чрез целенасочената игрова дейност в началното училищно обучение и възпитание. **Нормативният характер** очертава технологичните предписания и утвърждения свързани с практиката при организирането и разгръщането на педагогическата игра и игровото взаимодействие в прекия процес на обучение. **Диференцираният характер** установява отделянето

на педагогическите игрови технологии единствено по признака на своята предметна проблематика от кръга на науките за образование или от училищната педагогика и методиката на обучение по съответния учебен предмет в началното училище, педагогика на играта и др. Притежавания **детерминистичен характер** откроява възникващите отличителни и присъщи връзки, причини и условия в своите обяснителни събития, референти, модели и схеми. Педагогическите игрови технологии в началното училище като научна област от системата на педагогическите науки е индуктивна теория с интегративна ориентация създаваща своя вътрешна система на общи теоретико-приложни положение свързани с различните технологии в педагогическата игра.

Индуктивната теоретична ситуираност на педагогическите игрови технологии разкрива създаването от частни концептуално-емпирично и приложни предпоставки свързани с педагогическата игра общи теоретично-конструктивни положения в игровите технологии. Систематизираният теоретичен базис образува относителна самостоятелност от обобщени знания, умения и опит за описване и анализиране на определени страни и събития от технологичната проектираност и практика на учебно-игровата дейност в началните класове. Теорията на начално училищните педагогически игрови технологии съобразно науката в същността си смисъл на думата е система от обобщени изказвания и становища за конкретни страни от нейната обективна действителност. Теоретичната основа генерира преодоляване на празнотите в педагогическата приложност на смислите в технологичното игрово познание. Тя се явява като евристична насоченост за извършваните от различни специалисти в училищната практика множество научно-изследователски дейности свързани с игровата проблематика, които от своя страна разширяват или коригират с нови резултати нейният теоретичен базис и емпирична предпоставеност. Конструктът теория в педагогическите игрови технологии от друга страна подпомага изследователя в преодоляването и избягването на негативният редукционизъм и наивния емпиризъм, определя полето на научно-педагогическа работа, правилата за абстрахиране и контрола в изследователския процес. Ако в наукознанието се загатва идеята за противопоставяне на теорията с практиката, независимо от факта, че теорията винаги е свързана с практиката, в този смисъл с пълна сила важи общоизвестната фразата, че няма нищо по-практично от добрата теория. Педагогическите игрови технологии не отделят частното съществуване на теорията и практиката на педагогическата игра, а центрират тяхната взаимосвързаност и затова се възприемат като съединяващ компонент в общата концептуална систематичност. В съдържанието на педагогическите игрови технологии правото на съществуване на теоретичен базис се определя от обобщените критерии и степени за систематична взаимосвързаност и подреденост на отделните събития и интерпретация на съпътстващите ги данни, факти, становища и постулати върху които се строи научното изследване и се достига до индуктивни изводи. В този смисъл се открояват двете страни: формална и емпирична в теоретичната основа на педагогическите игрови технологии. Във формалната страна се съсредоточават тезауруса който използва свързан с категориалния, понятиен и терминологичен апарат и използвания език на теорията като система от понятия, символи и знаци, а емпиричната страна обхваща събитията игра, игрова дейност, технологии в педагогическата игра и т.н., които изследва теорията. Определяйки същността на педагогическите игрови технологии в центъра се откроява **педагогическата игра като поредица от събития** маркиращи я като: явление, дейност, случай, стимул, резултат, конкретен акт, нещо което има начало и край и може да се определя в термините на изменението. Тази логическа функционалност очертава в теорията на педагогическите игрови технологии определянето и интерпретирането на съществуващите и непосредствено случващи се конкретни събития в педагогическата игра. Някои от тях са свързани с:

развитието на играта се определя от развитието и динамиката в игровия процес и ход на игрово взаимодействие водещи до качествени изменения на събитията и дейността в последователно случващите се в игровите ситуации според структурата на педагогическата игра; **динамиката в играта** е неотменна нейна характеристика посочваща настъпващите движения и изменения в осъществяваните игрови взаимодействия между субектите в игровата дейност; **измененията в играта** са неин постоянен спътник отразяващи прехода в игровия процес от едно събитие, ситуация или състояние към друго. Изведените технологични събития ориентират някои от застъпващите се изследователски полета и интереси в интегриращите процеси на игрово взаимодействие в теорията на педагогическите игрови технологии. В този смисъл е необходимо да се отбележи, че педагогическите игрови технологии като по-конкретен вид педагогически технологии практически реализирани в образователния етап на учениците от начална училищна възраст възприемат осъществяването на игрово взаимодействие в по-особена по организация действителност – училищната. В нея присъстват класно-урочни, класно-неурочни или извънкласни форми на обучение, обозначени като прилагане на игрови технологии и игрови методи в провежданите игрови ситуации са подпомагачи или основа за овладяване на изучаваното учебно съдържание в рамките на учебния час и учебен предмет. **Педагогическите игрови технологии в началното училище е научна теоретико-приложна област и учебна дисциплина в кръга на педагогическите науки която изследва и конкретизира общите технологично-игрови закономерности и предписания за преднамерено планиране, организиране, провеждане и разгръщане на педагогическата игра в процеса на обучение и формираните умения и опит от учителя и ученика и активното им участие в игровата дейност като социокултурен феномен и събитие.** Педагогическите закономерности са свързани с игровите технологии, защото изясняват начините за комплексно постигане на игрова възпитаност, игрова култура, игрово общуване, поведение и игрови опит от малките ученици в игровия процес в практиката на провеждания урок. Особеностите на тези педагогически закономерности отразяват социалните, психологически и педагогически параметри на приемственост, предаване и формиране на игрова култура и игрови опит едновременно от възрастни на ученици/ от учител и от ученик, което предполага институционално осъществяване и приложение на образователната стратегия „обучение чрез игра“ посредством съответстващите на учебния предмет игрови технологии в началното училище. Защото развитието на игровата дейност на играещите в училищната среда предполага разглеждането ѝ като приемственост, като следствие от взаимодействието и в предходно формираната възраст игрова култура, игрови опит и игрови способности и психически възможности на учениците. От друга страна наличието на различни видове педагогически игри налага и отстоява разкриването и предназначението на качествено своеобразие на прилаганите педагогически закономерности и реализираните игрови технологии.

Обособяването и разработването на „**Педагогическите игрови технологии в началното училище**“ като учебна дисциплина във висшето училище ситуира теоретичните проучвания в областта на педагогическата игрова проблематика и технологичните възможности при планирането, организирането и разгръщането на педагогическата игра в учебно-възпитателния процес. Изискванията към подготовката на съвременния педагог като специалист нарастват. Преподаваната учебна дисциплина е част от педагогическата професионална подготовка на студенти или учители повишаващи своята квалификация, изследвайки съдържанието и основните съставляващи я части на игрови технологии и начините за реализиране целите в педагогическия процес. От някои автори тази учебна дисциплина се определя като свързване на „Педагогика на играта“ и „Теория и методика на педагогическата игра“ с познаването на игровите технологии в

практиката и възможности им за приложение в процеса на обучение в началното училище. В този смисъл, тя отразява преработващото се научно-теоретичното знание и приложение на игровата дейност чрез предварително формирания игрови опит и култура на малкия ученик в педагогическата практика. Затова може да се твърди, че педагогическите игрови технологии са построени на основата на връзките с други науки и теории и пряката им обвързаност с педагогическата практика.

Като теоретико-приложна научна област игровите технологии в началното училище, групира своите функции като теоретични и приложни, но това разделяне е условно поради единството на теорията и практиката. **Теоретичната функция** се конкретизира като системообразуваща с прецизно прилагания системен подход при изграждане на своята теоретико-технологична проектираност. **Приложно-технологичната функция** е съпътствана от прилагания технологичен подход обхващаща емпиричното организиране и провеждане на педагогическата игра в процеса на обучение и инструментариума за изследователската дейност при диагностика на резултатите от учебно-възпитателната работа. Теоретичните и приложни функции насочват и основните цели в професионалната подготовка на студенти и педагози. Тя се съсредоточава в **научно-теоретичната подготовка на бъдещите специалисти** или действащи учители, които да познават теоретичните основи и постановки в педагогическите игрови технологии, правилно да боравят с понятийно-терминологичния апарат и да притежават компетентности при планирането и реализирането на педагогическата игра в урока. **Технологично-приложната подготовка** се съпътства с овладяване на професионално-педагогически умения до организирането, конструирането и разгръщането на игровата дейност в учебния час. Във функционално единство подготовката на студентите по учебната дисциплина се осъществява чрез формите на образователния процес във висшето училище: лекции и семинарни упражнения. Подготовката на студенти и учители повишаващи своята квалификация за научноизследователска дейност в областта на педагогическите игрови технологии може да се реализира чрез самостоятелна работа по изготвянето на реферат, курсов проект или практическа разработка и дипломна работа свързана с разработването на теоретико-емпирично педагогическо изследване. Подготвените и разработени материали могат да им бъдат в полза при участие в студентски семинар или научна конференция. Прилагането и внедряване на наученото се осъществява и чрез задължителните методически дисциплини от университетската педагогическа практика на научната специалност. Теоретико-системният анализ предполага задълбоченост в проучванията при технологичната проектираност и емпиричното разкриване на педагогическата игра като университетска учебна дисциплина в помощ на студентите - бъдещи учители при професионалната им подготовка.

Най-общо **педагогическите игрови технологии в системата на съвременните педагогически науки** се разбират и обозначават като: приложение на експлицирано от социалната действителност, специфично генериращо теоретико-практикологично знание и дейност в педагогическата област разработващи подходящ методически инструментариум, структурни механизми и компоненти гарантиращи педагогическа технологична ефективност на извършваната учебно-игрова дейност в образователния процес. Педагогическите игрови технологии се разкриват като теоретико-практическа и опитно-приложна обосноваост с устойчива научна концептуализираност и систематизираност, вписвайки се със заеманото свое място в общата система на педагогическите науки. Характерно при интерпретирането на педагогическите игрови технологии е употребата на три различни, но взаимосвързани понятия: педагогика, технологии и игра. Тяхната взаимосвързаност като етимологическо словосъчетание отразява смисли произтичащи от анализа на самите понятия конструиращи съдържателните й аспекти и спецификата им на

приложение и взаимозависимост като теоретико-праксиологична ориентация, интегрираност и функционалност в педагогическия процес в началното училище. Нейното интегративно съдържание дава възможност за научна диференция, но и за вътрешно обособяване на различните типове игрови технологии за които тя се явява обща теория, условно приемайки полето на приложна дейност и действие. Педагогическите игрови технологии в качеството си на учебна дисциплина във висшето училище и частна научно-теоретична и приложна област обособяваща своя самостоятелна диференцираност в кръга на педагогическите науки е производна на училищната педагогика, зависима е от образователните технологии и методиката на обучение по съответния учебен предмет в началното училище (предметната училищна дидактика) и фундаментално е свързана с педагогика на играта и теория и методика на педагогическата игра в началното училище.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разглеждането на педагогическите игрови технологии в началното училище, не бива да се осъществява само в чисто теоретичен или само в прагматико-праксиологичен план, а като интегрираност, защото целта е практическата откритост на взаимосвързаността им с конструкцията на процеса на обучение. Интенционалното им теоретическо разглеждане единствено отстоява съществуването им като още една педагогическа теоретично-приложна област, а прагматичността стеснява и рамкира съвкупността им само като практически указания и правила в осъществяваната игровата дейност. Педагогическите игрови технологии като научно-приложна интегрираност много по-твърдо и стабилно отстояват своето самостоятелно съществуване в кръга на педагогическите науки и създават своя вътрешна структурираност върху разглежданите педагого-технологични закономерности и спрямо изследваното предметно научно-педагогическо познание и практика. Многообразието от приложението на различни педагогически игри в процеса на обучение в началното училище предопределя необходимостта от теоретико-технологична база, която да очертае перспективите в конструирането и организацията на педагогическите игрови технологии. Познаването им дава възможност учителят оптимално да ги реализира и да взема добри дизайн-решения, които да разширява, обогатява и прилага в своята педагогическа практика.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Иванова Г., Педагогически технологии в играта, Изд. „Сема-2001”, Пл., 2004, 10-11.
- [2] Павлов Д., Образователни информационни технологии, Модул първи, Изд. „Даниела Убенова”, С., 2001, 27.
- [3] Димитров Д., Типове игрови технологии за детската градина и началното училище, ВПИ - „Неофит Рилски”, Бл., 1989, 23.
- [4] Димитров Д., Типове игрови технологии за детската градина и началното училище, ВПИ „Неофит Рилски”, Бл., 1989, 25.
- [5] Гюрова В., Педагогически технологии на игрово взаимодействие, Изд. „Веда Словена-ЖГ”, С., 2009, 20.

За контакти:

Ставрофорен иконом д-р Захарий Дечев, Катедра “, e-mail: prkrai_bs@abv.bg

Докладът е рецензиран.